

Jeneratif sanat kavramı ve Türkçe terminolojisinin uygunluğu üzerine

On the concept of generative art and the appropriateness of the Turkish terminology

C. Ege Canpolat¹

Özet

“Generative Art” kavramı için günümüzde Türkçe literatürde ve sektörel kullanımda birbirinden farklı üç terimin eş zamanlı dolaşımında olduğu gözlemlenmektedir: “jeneratif sanat”, “üretken sanat” ve “jeneratif sanat”. Bu terimler, aynı kavramı karşılamak üzere herhangi bir kavramsal gerekçe sunulmaksızın kullanılmakta ve birbirlerinin alanına dahil olmaktadır. Bu çalışma, söz konusu terminolojik çeşitliliği belgeleyerek kavramsal ve etimolojik açıdan gerekçelendirilmiş bir öneri sunmayı amaçlamaktadır. Bu öneri, “generative art”, jeneratif sanat olarak dilimize çevrilmesini gerekçelendirmek ve bu şekilde önermektir. Temelde dilbilimsel bir gözleme dayalı olan bu çalışma, sistematik bir tarama niteliği taşımayıp örnek odaklı bir terminoloji analizidir. “Generative” sözcüğü, Latince “generare” fiilinden kaynaklanan “to generate” fiilinden gelir. “to generate” yalnızca “to produce/üretmek” ya da “to create/yaratmak” anlamına gelmez. “to generate” yalnızca bir ürünü üretmek ya da bir şey yaratmak değildir; hasil etmektir. Hiç yoktan bir şeyin ortaya çıkması demek değildir. Bir süreç boyunca, mevcut bir kaynaktan, belirli bir model ya da kurallara göre şeyin var olması, meydana gelmesi, ortaya çıkmasıdır. Jeneratif sanat, çeşitli prosedürlere dayalı sistemleri, kreatif stratejileri ve uygulamaları kapsayan ve günümüzde büyük ölçüde dijital ortamlarda gerçekleştirilen bir yaklaşım biçimidir. Yine dilimizde ve kültürümüzde mevcut Fransızca telaffuz geleneği dolayısıyla örneğin jeneratör-jenerasyon gibi sözcükler gibi “generative” sözcüğünü de Türkçe’de jeneratif şeklinde ifade etmek mümkündür. Bunun ötesinde jeneratif sanat önerisi, Max Bense’nin jeneratif estetik kuramı (1965) ve Philip Galanter’in jeneratif sanat tanımı (2003/2016) ışığında da değerlendirilerek gerekçelendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Jeneratif sanat, Max Bense, Philip Galanter, jeneratif sanat kuramı

Abstract

In Turkish literature and sectoral use today, three different terms are observed simultaneously circulating for the concept of Generative Art: “jeneratif sanat”, “üretken sanat”, and “jeneratif sanat”. These terms are used to encompass the same concept without providing any conceptual justification, and they overlap in scope. This study aims to document this terminological diversity and to realize a conceptually and etymologically justified proposal. This proposal aims to translate “generative art” as “jeneratif sanat” in Turkish. While fundamentally based on linguistic observation, this study is not a systematic survey but rather an example-focused terminology analysis. The word “generative” comes from the Latin verb “generare”, which in turn comes from the verb “to generate”. To generate does not simply mean to produce or to create. It is not about producing a product or creating something; it is about bringing something into existence. It does not mean something appearing out of nothing. It is about something being procreated, coming into being, emerging from an existing source through a process, according to a specific model or set of rules. Generative art is a category of art that encompasses algorithm-based models, creative strategies, and applications, and which today largely takes place in digital environments. Due to the existing French pronunciation tradition in our language and culture, it is possible to express the word “generative” in Turkish as “jeneratif”, just like words like “generator/jeneratör” and “generation/jenerasyon.” Furthermore, the proposal for generative art is justified by considering it in light of Max Bense’s theory of generative aesthetics (1965) and Philip Galanter’s theory of generative aesthetics (2003/2016).

Keywords: Generative art, Max Bense, Philip Galanter, generative art theory

Extended Abstract

In contemporary Turkish digital art and generative art literature and sectoral discourse, three distinct terms are observed to circulate simultaneously for the concept of “Generative Art”: *jeneratif sanat*, *üretken sanat*, and *jeneratif sanat*. This study aims to document this fact and to propose the expression “jeneratif sanat” as the most appropriate Turkish equivalent for “generative art”. The study does not claim the character of a systematic review; rather, it constitutes an exemplar-focused terminological analysis.

¹ Corresponding Author, Dokuz Eylül University Graduate School of Fine Arts Art and Design, Master’s Programme with Thesis, İzmir, Turkey, c.ege.canpolat@gmail.com

The word “generative” derives from the Latin verb *generare* (to beget, to bring forth). The English verb “to generate” does not merely signify “to produce” or “to create”; it denotes the emergence or bringing into existence of something from an existing source through a process governed by a specific model or set of rules. Finally, there is a difference between “to generate” and “to produce”: the first verb gestures toward an output generated according to the internal rules of a given system and with a degree of autonomy, whereas the second one primarily references direct and often quantitative output. This conceptual framework aligns directly with the definition of “generative art”. The notion of generative aesthetics, introduced by Max Bense in 1965, rests on the artificial production of innovation possibilities and the projection of aesthetic information, defined in abstract, mathematical terms, onto a concrete number of material elements. Galanter (2003) defines generative art as “any art practice where the artist uses a system, such as a set of natural language rules, a computer program, a machine, or other procedural invention, which is set into motion with some degree of autonomy contributing to or resulting in a completed work of art.” (p. 4). In Galanter's definition, there are many components, such as procedural inventions, language instructions, biological or chemical processes, computer programs, self-organizing materials, mathematical transformations, and the system's autonomy. This characteristic situates the concept precisely within the semantic universe of “bringing into existence, causing to be”, beyond the superficial equivalent of “producing”.

On the other hand, within the Turkish cultural tradition, French pronunciation has played a predominant role. As illustrated by examples such as *jeneratör* (generator), *jenerasyon* (generation), *jandarma* (gendarmarie), *jelatin* (gelatin), and *jeoloji* (geology), the Latin-derived /g/ phoneme has been transmitted into Turkish as /j/. In keeping with this tradition, the adoption of the word *génératif* in the form *jeneratif* conforms to the established phonological adaptation rule, even though Pars Tuğlacı's Okyanus Encyclopedic Dictionary (1983) records both orthographies (*jeneratif* and *generatif*) (p. 875; 1983a, p. 1292). By contrast, the form *generatif sanat* must be regarded as an erroneous pronunciation, as it disregards the aforementioned phonological transformation.

The expression *üretken sanat*, on the other hand, proves semantically inadequate. In Turkish, the adjective *üretken* carries a dominant connotation of capacity, productivity, and quantitative abundance. Yet the defining element of generative art is the autonomy of the process and its rule-based character; the term denotes not an artist producing a large volume of works or an efficient production process but rather the activation of a system whose outcomes cannot be fully predicted in advance. The dimension of “autonomy” that is determinative in Galanter's definition is lost in the expression *üretken sanat*, a semantic shift that distorts the concept's defining and comprehensive quality.

Looking at some examples from Turkish literature: Al (2019), with the title “*Jeneratif Sanat Kavramı ve Görsel Sanatlarda Sayısal Yaratıcılık*” (The Concept of Generative Art and Digital Creativity in Visual Arts), exhibits a phonologically problematic choice. Çakıcıoğlu İlhan (2022), in her article titled “*Üretken Sanatta Müzikal Sistemlerin Kullanımı*” (The Use of Musical Systems in Generative Art), employs the English phrase “generative art” in the subtitle, treating *üretken sanat* and “generative art” as precise equivalents. In contrast, Taşkın and Selçuk (2024), in their article “*Jeneratif Sanat ve Otonom Sistemler*” (Generative Art and Autonomous Systems), present a choice that is coherent both phonologically and theoretically. These examples demonstrate that the widespread adoption of the term *jeneratif sanat* would construct an integrated terminological foundation for text production and translation studies.

The proposal of *jeneratif sanat* is substantiated by considering dictionary meanings, etymological origin, historical and theoretical context, phonological conformity, and current usage trends. In light of the definitions advanced by Bense and Galanter, the interdisciplinary character of generative art as a “cyber-creative model” nourished by fields such as information theory, linguistics, and cybernetics renders it far too complex to be reduced to a simple act of “producing”. In conclusion, the most appropriate Turkish equivalent for the concept of generative art would be “*jeneratif sanat*”. This choice will preserve the semantic integrity of the concept in both academic writing and sectoral communication and will facilitate direct articulation with the international literature.

Giriş

Platon'un Kratylos diyalogu, bu çalışmanın felsefi zeminini oluşturmaktadır. Bu diyalogda, Sokrates, isimlerin rastgele birer etiket olmadığını, nesnelerin özünü ayırt etmeye ve öğretmeye yarayan araçlar olduğunu vurgular: “Demek oluyor ki mekik nasıl bir dokuma aleti ise, söz de öğretmeye ve bir şeyin asıl oluşunu ayırt etmeye yarayan bir alettir” (Eflâton/Platon, 1944, 388c)¹. Dolayısıyla bu çalışmada, “*generative art*”ın Türkçe’de kullanılan üç karşılığından, generatif sanat, üretken sanat, jeneratif sanat, hangisinin tercih edilmesi gerektiği araştırılmakta ve tartışılmaktadır. Bu bağlamda “*generative*” ve “*to generate*” sözcüklerinin anlam ve

¹ Platon ismi Osmanlıca'ya Eflâton olarak çevrilmiştir ve bu çeviri, Platon çevirilerinde ya da Platon ile ilgili metinlerde kullanılmamıştır. Dolayısıyla günümüzde daha ziyade Platon telâffuzu yaygınlaştıysa da Eflâton telâffuzu da geçerlidir. Olguner (1994), bu konuda şu açıklamayı yapar: “Atina’da doğdu. Kendisine dedesi Aristo’nun adı verilirse de daha sonra omuzunun veya alınının genişliğinden dolayı Platon denmiş ve tarih boyunca hep bu adla anılmıştır. Grekçe’den yapılan tercüme döneminde, Arapça’da ‘p’ sessizinin bulunmaması ve yan yana iki sessiz harfin telâffuzundaki güçlük sebebiyle adı İslâmi literatürde Felâton, Felâtün veya daha yaygın olarak Eflâtün şeklini almıştır” (1994, s. 469).

etimolojisi yanı sıra jeneratif sanatın özellikleri ele alınarak konu, ilgili Türkçe literatürden örnekler bazında tartışılmıştır.

“Generative” sözcüğünün sanat teorisine girişi, 4 Şubat 1965'te Stuttgart Üniversitesi'nde açılan bir sergiye kadar izlenebilir. Bilgisayar sanatçısı Georg Nees'in çalışmalarını kapsayan bu etkinlikte, bilgisayar-sanat-estetik üçgeninde önderlik edici deneysel çalışmalarıyla ün kazanmış ve ekolleşmiş Stuttgart Okulu'nun kurucusu Max Bense, “*Proje generativer Ästhetik*” başlıklı kısa bir bildiri sunmuştur (Nake, 2018, s. 277). Nake'nin “bilgisayar sanatının ilk manifestosu” olarak nitelendirdiği bu metin, “generative” sözcüğünün sanat alanındaki ilk sistematik kullanımını barındırmaktadır (Nake, 2018, s. 277). Bense'ye göre “*generativer Ästhetik*”, estetik durumlara ulaşmak için maddi öğeler kümesine uygulanabilecek tüm işlemlerin, kuralların ve teoremlerin toplamıdır (Bense, 1965, s. 4). Bense'nin deyişiyle bu yeni estetiğin nihai hedefi, normdan sapma olasılıklarının yapay olarak üretilmesidir (Bense, 1965, s. 5). Bu tanım ile “generative” sözcüğü, sanat dünyasına yalnızca bir betimleyici sıfat olarak değil, enformasyon teorisi ve dilbilimden beslenen teknik bir kavram ve bir düşünce biçimi, üretim metodu ve sanatsal duruş olarak girmiştir. Kelimenin kökenindeki bu değer, hangi Türkçe karşılığın kullanılması gerektiğini doğrudan ilgilendirmektedir.

Max Bense'nin enformasyon estetiği ve jeneratif estetik gibi bilişimsel estetik araştırmaları ve deneysel inisiyatifleri, bu bağlamda etrafında şekillendirdiği kişileri ve özellikle Frieder Nake ve George Nees'i bilgisayar sanatı araştırmalarına doğrudan yönlendirmiştir (Klütsch, 2006, s. 3). Bu etki ve yönlendirme yalnızca sergiler ile sınırlı kalmamış, Nees, 1968 yılında “*Generative Computergrafik*” başlığıyla, bilgisayar sanatı üzerine hazırlanan ilk doktora tezini Max Bense mentorluğunda Stuttgart Üniversitesi'ne sunmuştur (Nake, 2018, s. 278). Böylece “generative” sıfatı, hem teorik hem de akademik düzlemde, sibernetik ve bilişimsel estetiğin içinde şekillenen bir sanat pratiğinin adı olarak yerleşmiştir. Bu tarihsel zeminden hareketle, kavramın günümüzdeki en kapsamlı ve yaygın kabul gören tanımı Philip Galanter'e aittir. Galanter (2003, s. 228), jeneratif sanatı şöyle tanımlamaktadır:

“Jeneratif sanat; sanatçının bir dizi doğal dil kuralı, bilgisayar programı, makine veya başka bir prosedürel buluş gibi bir sistemi kullandığı ve bu sistemin belirli bir özerklik düzeyiyle harekete geçirilerek tamamlanmış bir sanat eserinin ortaya çıkmasına katkıda bulunduğu veya bu eseri doğrudan ortaya çıkardığı her türlü sanat pratiğini ifade eder.” (Galanter, 2003, s. 228)

Bu tanımda belirleyici unsur, sanatçının sürecin kontrolünü kısmen ya da tamamen devrettiği sistemin varlığıdır. Galanter (2003, s. 228), aynı zamanda “jeneratif sanat” ifadesinin yalnızca eserin nasıl üretildiğine ilişkin bir niteleme taşıdığını, belirli bir teknolojiye bağlı olmadığını özellikle vurgular. Boden ve Edmonds da (2009, s. 23-24) benzer biçimde, jeneratif sanatı belirleyen ölçütün sistemin kurallarla tanımlanmış olması ve çıktının sanatçının önceden tam olarak öngöremediği bir özgünlük taşıması olduğunu öne çıkarır. Galanter (2003, s. 226) ayrıca bu sanat pratiğinin köklerinin bilgisayar çağından çok önceye uzandığını da belirtir.

Bu tarihsel inşa bağlamında “*generative art*”, enformasyon estetiği ve sibernetik gibi çeşitli alanlardan ve teorilerden beslenen bir geleneğin içinden çıkarak dilbilimsel, matematiksel ve felsefi bir köken taşımaktadır. Jeneratif sanat, 1960'lar itibarıyla yeni bir sanat anlayışıdır ve özellikle dijital teknolojilerin evrimi ve yapay zekanın kreatif işlevselliği ile birlikte gelişimine sanatın hemen her dalında devam etmektedir.

Jeneratif sanat, yapısı ve Max Bense'in adlandırması olarak bir neolojizm olgusudur:

“Bilimsel ve teknolojik buluşlar ve ilgili disiplinler, yeni paradigmlar ve bunların kültürel ve sanatsal yansımaları ve ürünleri anlamına gelir. Doğal olarak, mucitler, bilim insanları, filozoflar, sanatçılar, yazarlar bu yeni faaliyet alanlarını yeni terimlerle adlandırır, başka bir deyişle, Joseph Nicéphore Niépce'nin Héliographie'si (1827), Sir John Herschel'in Fotoğrafı (1839), Lumière Kardeşlerin

Sinematograf'ı (1895), Vannevar Bush'un Memex'i (1945), Norbert Wiener'in Sibernetik'i (1948), William Gibson'ın Siber-Uzam'ı (1984), Bard & Söderquist'in Netokrasi'si (2000), Luciano Floridi'nin Inforg'u (1999) vb. gibi neolojizmler yaratırlar." (Atay, 2021, s. 2).

"*Generative art*" teriminin dijital sanat literatürüne ve çalışmalarına bakıldığında, üç farklı Türkçe karşılıkla dolaşımda olduğu görülmektedir: generatif sanat, üretken sanat ve jeneratif sanat. Bu üç terimin üçü de pratik alanda ve akademik yayınlarda birbirinden bağımsız biçimde herhangi bir kuramsal gerekçe sunulmaksızın kullanılmaktadır. Yanı sıra, günümüzde yaygın olarak kullanılan çeşitli çeviri programları, "*Generative Art*" terimini "Üretken Sanat" olarak karşılamaktadır. Ancak, sözlük karşılıkları ile birlikte ve etimolojik olarak incelendiğinde, "*to generate*" ve "*to produce*" fiilleri arasında farklı anlam nüansları vardır. Jeneratif sanatın estetik, algoritmik ve matematiksel özellikleri göz önüne alındığında, üretken sanat adlandırması bu geniş anlam kapsamını karşılayamamaktadır. Yine Türkçe ve Fransızca arasındaki etkileşim bağlamında "generatif sanat" eksik bir telaffuzdur. Jeneratif sanatın bileşenleri arasındaki tarihsel ve kavramsal bağ nedeniyle Türkçe adlandırma, sezgisel ya da otomatik bir çeviriyle ya da analogi yapılarak yeniden üretilmemelidir.

Dolayısıyla bu koşullarda *Generative Art*'ın Türkçe'deki en uygun karşılığı, jeneratif sanat olarak önerilmektedir. Bunun yanı sıra bilimsel ve felsefi entelektüel bir geleneğe sahip bu terimin Türkçe karşılığı konusu, ancak söz konusu karışıklık yaratan kelimelerin anlam alanları karşılaştırıldıktan sonra netleşebilir. Bu amaçla, "*generative*" ve "*to generate*" kelimelerinin İngilizce ve Türkçe sözlük karşılıkları dikkatle incelenmelidir. Bu makale, söz konusu jeneratif sanat önerisini gerektirecektir.

"*Generative*" ve "*to generate*" sözcüklerinin anlam ve etimolojisi

Herhangi bir sözcüğün anlam katmanlarını araştırırken, diller ve kültürler arası kullanımlarını izlerken, bu sözcükle ilgili çeviri yaparken, kullanım tercihlerini belirlerken, kuram üretirken, terminoloji bize yol gösterir. Dolayısıyla: "Terminoloji, ontolojiyle gerçek dünyadaki "şeylerin" doğası ve bu dünyada kurulan ilişkilerle ilgilenme konusunda ortak bir noktaya sahiptir" (Cabré, 1999, s. 8). Bu sebepten ötürü "*Generative Art*" için, hangi Türkçe karşılığın daha yerinde olacağına karar verirken, öncelikle sözlük araştırması ve etimolojik araştırma yapmak gerekir.

Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language'a (1996) göre:

generative adj. 1. pertaining to the production of offspring. 2. capable of producing

generate v.t. 1. to bring into existence; cause to be. 2. to reproduce; procreate. 3. to produce by a chemical process. 4. to create by a vital or natural process. 5. to create and distribute vitally and profusely: He generates ideas that we all should consider. A good diplomat generates goodwill. 6. Math. a. to trace (a figure) by the motion of another: A point generates a line. b. to act as base for all the elements of a given set.: The number 2 generates the set 2,4,8,16." (1996, s. 590).

Aynı şekilde bu maddeler, Türkçe'ye çevrildiğinde şu sonuçlar çıkmaktadır:

"generative" sıfat. 1. Yavru üretimiyle ilgili. 2. Üretebilme kapasitesine sahip, üretken

"generate" fiil. 1. Var etmek; hasil etmek, meydana getirmek; 2. Çoğaltmak, üretmek, türemek. 3. Kimyasal bir süreç ile üretmek. 4. Yaşamsal veya doğal bir işlemle yaratmak. 5. Yaşamsal ve bol, bereketli bir şekilde yaratmak ve dağıtmak: O, hepimizin üzerinde düşünmesi gereken fikirler üretiyor. İyi bir diplomat, iyi niyet yaratır. 6. Matematik. a. (bir şekli) bir diğerinin hareketiyle üretmek: Bir nokta bir çizgi üretir. b. Verilen bir kümenin tüm elemanları için temel görevi görmek: 2 sayısı 2, 4, 8, 16 kümesini üretir." (1996, s. 590).

"*To generate*" fiili, Latince "*generare*" fiilinden gelmektedir, buna göre etimolojisi gözden geçirildiğinde:

generate (v.): c. 1500, "to beget" (offspring), a back-formation from generation or else from Latin *generatus*, past participle of *generare* "to beget, produce," from *genus* "race, kind" (from PIE root

**gene- "give birth, beget," with derivatives referring to procreation and familial and tribal groups). In reference to natural forces, conditions, substances, etc., from the 1560s. (Etymonline, n.d.).*

Aynı şekilde bu sözcüğün etimolojisi Türkçe'ye çevrildiğinde şu sonuçlar çıkmaktadır:

Üretmek (Fiil): Yaklaşık 1500, "doğurmak" (nesil), generation/jenerasyon kelimesinden veya Latince generatus kelimesinden türemiştir; generatus, generare fiilinin geçmiş zaman ortacıdır ve genus "ırk, tür" (Hint-Avrupa kökü *gene- "doğurmak, üretmek"ten türemiştir ve üreme ile aile ve kabile gruplarına atıfta bulunan türevleri vardır). 1560'lardan itibaren doğal güçler, koşullar, maddeler vb. ile ilgili olarak kullanılır (Etymonline, n.d.).

Yine konuyla ilgili olarak Hamit Atalay'ın (1999) Türk Dil Kurumu İngilizce-Türkçe Sözlük'üne başvurulduğunda:

"generative, sf. 1.üretsel, doğumsal, tenasüli, 2. Üretici, üretebilen, yaratabilen, üretken, doğurgan, 3. cell: üretici göze, eşey göze, gamet, 4. .-grammar: üretici dil bilgisi: (a) belirli kuralları uygulamak suretiyle her kavramı/düşünceyi anlatabilecek kelime ve cümle kurulabileceğini, bir dilde bu gibi sonsuz sayıda kelimeler ve cümleler oluştuğunu savunan kuram, (b) bu kuralların tümü, 5. -nucleus: üretici çekirdek: çiçek tozunun (polenin) ilk bölünmesinden oluşan ve sperm çekirdekleri üreten iki çekirdekten her biri, 6. phonology: üretici ses bilimi, 7. -semantics: üretici anlam bilimi: söz dizimiyle anlamsal düzeni kaynaştıran görüş.

Generate, gl.f. -ated, -ating 1. vücuda getirmek, meydana getirmek, 2. Üretmek, hasıl etmek, husule getirmek...3. İstihsal etmek...4. Doğurmak, tevlit etmek, 5. Yaratmak...6.mat (a) (başka bir geometrik elemanın hareketiyle) çizmek (b) tabanı/temeli olmak, üretmek...e.a.-2. Riproduce, procreate, produce. 4.beget, 5, create, 6.(a) trace." (s. 1454).

Bu karşılıklardan, özellikle de hâsıl etmek fiilinden hareketle, bir de Ferit Devellioğlu'nun (1978) Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'ına başvurduğumuzda ilgili olarak tarihsel bir perspektif de oluşmaktadır.

"hasıl : husûle gelen, husûl bulan, peyda olan, olan, çıkan, üreyen, türeyen, biten.

hasıl-ı cem : mat. birkaç sayının bir araya toplanmasından meydana gelen yekûn, toplam

hasıl-ı kelam : sözün kısası, kısacası

hasıl-ı ref : mat. bir sayının bir veya birkaç defa kendisiyle çoğaltılmasından meydana gelen.

hasıl-ı tarh : mat. bir sayının diğerinden çıktıktan sonra kalan kısmı

hasıl-ı zarb: mat. çarpım" (s. 398-399).

"husûl : üreme, türeme, çıkma" (s. 459).

Böylece "generative" ve "to generate" sözcüklerinin sözlük karşılıkları haritalandırıldığında ortaya çıkan ayrıntılı tablo, jeneratif sanatın geleneği ile de doğrudan örtüşmektedir. Bu bağlamda, Galanter'in (2016) tanımı, bu karşılaşmanın altını çizmektedir:

"Jeneratif Sanat, sanatçının kontrolü, tamamlanmış bir sanat eserine katkıda bulunan veya onunla sonuçlanan işlevsel özerkliğe sahip bir sisteme devrettiği herhangi bir sanat pratiğini ifade eder. Sistemler, doğal dil talimatlarını, biyolojik veya kimyasal süreçleri, bilgisayar programlarını, makineleri, kendi kendini organize eden malzemeleri, matematiksel işlemleri ve diğer prosedürel buluşları içerebilir" (2016, s. 154).

"Generative" ve "to generate" sözcüklerinin anlam alanlarını estetik bir bağlamda incelediğimizde karşımıza "to produce/üretmek" ve "to create/yaratmak" sözcükleri çıkmaktadır. Ancak jeneratif sanatın belirli bir derecede sanatçısından özerk oluşu dolayısıyla şu sorular sorulabilir: Bu kreatif performans, olmayan bir şeyin ortaya konması mıdır yoksa mevcut bir kaynağın dönüşümü, yeniden şekillenmesi ve bağlamlandırılması mıdır?

Bu aşamada, Bense'in (1971) şu saptaması yol göstericidir:

"Estetik bir senteze yol açan her türlü jeneratif estetik, analitik estetiğin ardından gelmelidir. Bu süreç, belirli sanat eserlerinde bulunan estetik bilgilere dayalı estetik yapıların hazırlanmasından sorumludur. Hazırlanan estetik bilginin somut bir dizi maddi unsurda yansıtılabilmesi ve hayata geçirilebilmesi için, bu bilginin soyut (matematiksel) terimlerle ifade edilmesi gerekir." (1971, s. 4).

Dolayısıyla konu değerlendirildiğinde doğru seçenek, ikinci sorudur; üretmek ve yaratmak fiilleri yüzeysel olarak bu sanatı tanımlarken, jeneratif sanat kullanımı etimolojik sorumluluğu tam olarak karşılamaktadır.

Ayrıca yapay zeka ortamlarında kreatif eylemin genel adı “*to generate*/jenere etmek”tir. Öte yandan “jenere etmek” fiili günümüzde özellikle dijital ortamlarda, artan jeneratif yapay zekâ araçlarının kullanımıyla yaygınlaşmıştır. Bir istemin promptografik olarak veri tabanlarını kullanarak çıktı jenere etmesi, yapay zekâ araçlarının görsel jenere etmesi ya da sistemin otomatik içerik jenere etmesi gibi ifadeler hem teknik kullanıcıların hem de genel kullanıcıların söz dağarcığında kendiliğinden yer etmiştir. Bu gözlemler, “jeneratif” sıfatının, Türkçe’ye dışarıdan zorlanan bir ödünçleme olmadığını, dilde hâlihazırda kök salmış bir kelime ailesinin tutarlı bir uzantısı olduğunu göstermektedir. Akademik terminoloji tartışması sürerken, dilin pratik kullanımı soruyu kendi iç mantığıyla çoktan yanıtlamıştır.

Türkçe literatürde teknik terimlerin hangi durumlarda Türkçe karşılıkla değiştirildiği, hangilerinin olduğu gibi benimseneceği meselesi üzerinde durmak gerekmektedir. Örneğin, “sibernetik”, “algoritma”, “fraktal” gibi terimler standart akademik kullanıma girmiştir. Bu ödünclemelerin ortak özelliği, söz konusu kavramları karşılayan Türkçe sözcüklerin ya hiç var olmaması ya da anlam bakımından yetersiz kalmasıdır. “Jeneratif” kelimesi de bu kategoriye dahil edilebilir.

Jeneratif sanatın özellikleri

Jeneratif sanat bağlamında, dijital teknolojilerin ve yapay zekanın ağırlıklı bir konuma yerleştirilmesi eğilimi vardır. Kozak’ın (2025), jeneratif tasarım konusundaki saptaması, ayrıntılı bir şekilde bu durumun altını çizmektedir:

“Günümüzde jeneratif tasarım, bilgisayar teknolojileri, algoritmalar ve parametrik tasarım (veri odaklı, değişken kontrollü tasarım) kullanımı yoluyla tasarım sürecinin otomasyonunu içeren bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bilgisayar, tasarımcı tarafından belirlenen parametrelere dayanarak olası tasarım çözümleri üretir ve geliştirir. Giderek daha otonom hale gelen bu süreç, yapay zekâ, makine öğrenimi, modelleme ve genetik algoritmalar gibi gelişmiş teknolojilerden yararlanmaktadır” (2025, s. 194).

Bununla birlikte jeneratif sanat yalnızca dijital teknolojiler ve yapay zeka işlevselliğinden ibaret değildir. Galanter’e göre; “görünüşte özerk bir sistem veya süreç aracılığıyla yaratılan sanat, en sık “jeneratif sanat” olarak adlandırılır; bu, 21. yüzyılın başından beri hızla gelişen bir dijital sanat uygulama alanıdır. Aslında, jeneratif dijital sanatın büyümesi o kadar güçlü olmuştur ki, birçok insan için “jeneratif sanat” ve “bilgisayar sanatı” eş anlamlı terimler haline gelmiştir” (2016, s. 146). Oysa “jeneratif sanat, bilgisayar sanatının bir alt kümesi değildir; bilgisayarlar jeneratif sanatın yolunu açmamış, bilakis jeneratif sanat, bilgisayarların yolunu açmaya yardımcı olmuştur” (Galanter, 2016, s. 151). Dolayısıyla jeneratif sanatın özellikleri şunlardır:

Jeneratif sanat, sanat tarihinde kendine özgü bir sanat kategorisidir. Jeneratif sanat; teknik bir kavram, bir düşünce biçimi, bir üretim metodu ve sanatsal duruş olarak siber-kreatif bir modeldir. Bense’nin (1971) bu bağlamdaki tanımı konuya açıklık getirmektedir: “Jeneratif estetiğin amacı, normdan sapma ya da inovasyon olasılıklarının yapay üretimidir” (s. 4). Galanter’in (2008) saptamaları ise jeneratif sanatın tanımını bütünsel bir şekilde yapılandırmaktadır:

“Jeneratif sanat, rastgeleliği kullanan bir sanattır.

Jeneratif sanat, formu evrimleştirmek için genetik sistemleri kullanan bir sanattır.

Jeneratif sanat, zaman içinde sürekli değişen bir sanattır.

Jeneratif sanat, bilgisayarda kod çalıştırılarak yaratılan bir sanattır” (2008, s. 150).

Türkçe literatürde “*generative art*” için kullanılan ifadeler ve jeneratif sanat önerisi

Türkçe literatürde, jeneratif alanında yazılan metinler genel olarak gözlemlendiğinde “*generative art*” için üç Türkçe karşılık kullanıldığı görülmektedir; generatif sanat, üretken sanat, jeneratif sanat. Bu üç terim, aynı kavramı karşılamak üzere, herhangi bir kavramsal gerekçe sunulmaksızın, birbirinden bağımsız biçimde kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu bir terminolojik tartışma konusu olabilir. Konuya ilişkin üç örnek ele alındığında:

Al’ın (2019) “Generatif sanat kavramı ve görsel sanatlarda sayısal yaratıcılık” başlıklı araştırma makalesinin başlığı bu şekildedir (s. 78). “*Generative Art*”, Generatif Sanat olarak telaffuz edilmektedir ve yazı boyunca, “Generatif sanat” terimi kullanılmaktadır. Ancak bu kullanım fonolojik uyarlama açısından tartışılabilir. Çünkü Türkçe’nin ödünçleme pratiğinde Fransızca ve Latince kökenli sözcüklerdeki /g/ sesinin /z/ ya da /dz/ sesine dönüştüğü ve bu şekilde telaffuz edildiği gözlemlenmektedir. Örneğin: “Jandarma, jelatin, jeneratör, jenerik, jeopolitik” (Türkçe Sözlük, 1983, s. 610); jenerasyon, jeofizik, jeokimya, jeoloji (Tuğlacı, 1983, s. 1292) vb. gibi örnekler verilebilir.

Bununla birlikte hem jeneratif sözcüğü hem de generatif sözcüğü çeşitli Türkçe sözlüklerde tanımlanmıştır;

“*Jeneratif*, s. *Fr.génératif,-ive*” (Tuğlacı, 1983a, s. 1292).

“*Generatif*, s. *Fr.génératif,-ive*, biy. Üreme yeteneği olan. Doğuş ve doğuruşla ilgili. [Osm. Tenasül; İng. *Generative*)” (Tuğlacı, 1983, s. 875).

Yine de yukarıda sözü edilen fonolojik uyarlama geleneğine göre “jeneratif” sözcüğü öncelikli bir kullanım konumundadır.

Çakıcıoğlu İlhan’ın (2022), “Üretken sanatta müzikal sistemlerin kullanımı” başlıklı araştırma makalesinin başlığının İngilizce çevirisi, yine alt başlıkta “*Use of musical systems in generative art*” (s. 78) olarak yer almaktadır ve yazı boyunca, “üretken sanat” terimi kullanılmaktadır. Yazar, aynı metin içinde “üretken sanat” ile “*generative art*”ı birbirinin tam eşdeğeri olarak kullanmaktadır. Bu tercihte, kuramsal bir seçimden çok otomatik çeviri alışkanlığının belirleyici olduğu düşünülebilir. Google Çeviri veya DeepL gibi yaygın olarak kullanılan çeviri araçları, “*generative art*” sorgusunu doğrudan “üretken sanat” olarak karşılamaktadır. Dolayısıyla “üretken sanat” teriminin literatüre bu kanaldan sızması olasıdır.

“Üretken sanat” ifadesi yetersizdir. “Üretken” sıfatı Türkçe’de bir kapasite ve verimlilik bağlamı yaratır. Bu sıfat, sürecin nicel çıktılara ve bazı durumlarda hareketliliğine doğrudan işaret eder. Fakat Galanter’in yukarıda yer alan tanımında iki temel belirleyici vardır: sistemin bir derecedeki özerkliği ve sanatçının önceden öngöremediği çıktılardan ortaya çıkması (Galanter, 2003, s. 4). Bu nedenle “üretken sanat” ifadesi, bir sistem aracılığıyla kısmi veya tam olarak özerkleştirilmiş bir yaratım ve estetik düşünme pratiğini değil, verimli ya da sayıca çok üretilen, endüstriyel bir sanat anlayışını çağrıştıracaktır. Bu semantik kayma, kavramın tanımlayıcı ve kapsayıcı özelliğini çarpıtmaktadır. Dolayısıyla üretken sanat ifadesi, görece olarak yaygın bir şekilde kullanılsa da jeneratif sanatın temsil ettiği anlam bütünlüğünü karşılamamaktadır.

Taşkın ve Selçuk’un (2024) “Jeneratif sanat ve otonom sistemler [*Generative art and autonomous systems*]” başlıklı makalesinde jeneratif sanat ifadesi kullanılmıştır: “Bu çalışma tarihsel bağlamda jeneratif sistemler üzerinden geliştirilen sanat uygulamalarını ve otonomluk denilen, bir tür üretim sistemini konu edinmektedir [*This study focuses on art practices developed through generative systems and a form of production system known as autonomy, within a historical context*]” (2024, s. 44).

Dolayısıyla jeneratif sanat ifadesi, jeneratif sanatın özellikleri açısından ve fonolojik uyarlama olarak konuyu tam anlamıyla karşılamaktadır. Jeneratif sanat teriminin benimsenmesi, bu konuda yapılacak metin üretimi ve çeviri çalışmalarında bütünlüklü bir terminolojik zemin oluşturacaktır.

Sınırlılıklar ve olası itirazlar

Disiplinlerarası vizyon epistemolojik bir realitedir. Ama bu, aynı zamanda bir sorumluluktur. Çünkü uzmanlık da bir diğer epistemolojik realitedir. Dolayısıyla akademik araştırmalarda ve önerilerde temkinli olunmalıdır. Bununla birlikte, leksikolojik ve terminolojik araştırma ve tanımlama hemen her akademik çalışmanın başlangıcını oluşturur ve metin üretiminin biçimlendirilmesi sürecinde yöntembilimsel bir rol oynar. Kaldı ki terminolojinin kendisi de disiplinlerarası bir yapıya sahiptir. Sager'e (1990) göre:

“Temelde linguistik ve semantik kökenlere sahip olmasına rağmen, terminoloji son zamanlarda geniş iletişim çalışmaları alanında bir motivasyon bulmuştur; bu alan Orta Çağ'daki mantık, dilbilgisi ve retorik üçlüsünün modern bir uzantısı olarak tanımlanabilir. Bu yönelimle terminoloji, gerçekten disiplinlerarası olduğunu iddia edebilir” (1990, s. 2).

Yine de yabancı dilden bir terimin Türkçe karşılığı önerisi, linguistik bir performanstır. Dolayısıyla, “jeneratif sanat” önerisinin jeneratif sanat alanında çalışan birinden gelmesi tartışma yaratabilir. Girişen (2020), terminoloji çalışmalarının yararlarını, on dört maddelik bir liste ile tanımlar;

“I. Çeviri sürecinin hızlanması; II. Çokanlamlılıkların ortaya çıkarılması; III. Ortak bir anlayış geliştirilerek öğrenmenin kolaylaştırılması; IV. Eldeki terimlerin korunması ve yeniden kullanılması; V. Bir uzmanlık alanındaki sözcüklerin işlenmesi; VI. Bir uzmanlık alanında iletişimin sağlanması; VII. Bilgilerin birlikte kullanılması; VIII. Yeni kavramların isimlendirilmesinde zaman kaybının azaltılması/önlenmesi; IX. Dilin doğru kullanılması; X. İletişimdeki belirsizliklerin giderilmesi/azaltılması/önlenmesi; XI. Doğru terimi bulmak için harcanacak zaman kaybının azaltılması/önlenmesi; XII. Terimlerin tutarlı ve kaliteli olması; XIII. Standartlaşmanın sağlanması; XIV. İlgili konuya dair yapılacak yorum aralıklarının azaltılması/önlenmesi” (2020, s. 57).

Aynı bağlamda “*generative art*” teriminin Türkçe karşılığı olarak “jeneratif sanat” teriminin önerilmesi, leksikolojik ve terminolojik hassasiyet ile ilgili bulguların bir yansımasıdır. Yanı sıra “jeneratif sanat” odağında yukarıdaki listenin maddeleri değerlendirildiğinde, söz konusu önerinin akademik ve entelektüel işlevselliği açıkça ortaya çıkacaktır. Çünkü ülkemizde her geçen gün jeneratif sanat alanında yapılan çalışmalar hızla artmaktadır ve ortak bir terime gereksinim vardır.

Sonuç

Bu çalışma, Türkçe jeneratif sanat literatüründe, “*generative art*” kavramı için kullanılan jeneratif sanat, üretken sanat ve jeneratif sanat ifadelerinden en yerinde kullanımın jeneratif sanat olduğunu göstermiştir. Bu tercih, sözlük anlamları ve etimolojik yapı ile birlikte jeneratif sanatın kültürü ve özellikleri bağlamında da tartışılıp gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, sözlüklerden yapılan alıntılar, uzun bir dizge oluşturmuştur. Yöntembilimsel açıdan bu sıralama istisnai bir uygulama olsa da konunun kapsamlı anlam haritasını çıkarabilmek için zorunlu bir durumdur.

Jeneratif sanat ifadesinin, bu alandaki akademik, sektörel ve estetik performanslar boyunca standartlaşması, alandaki çalışmaların hem kendi aralarında hem de uluslararası literatürle doğrudan eklemlenmesini olanaklı kılacaktır. Bununla birlikte, diller canlı organizmalardır; sürekli gelişir ve evrimleşirler. Dolayısıyla jeneratif sanat karşılığının kullanım oranları, geleceğe doğru belirginleşecektir. Şimdilik üç literatür örneği ile kısıtlanan çalışmanın, ileriye doğru geniş kapsamlı taramalarla geliştirilmesi ve sözcüğün kullanım durumunun izlenmesi planlanmaktadır.

Son olarak, sanat kuramları genel olarak disiplinlerarası bir yapıya sahiptir. Bu nedenle sanatçıların, dilbilimcilerin, filologların, etimologların, felsefecilerin, bilgisayar programcılarının, sanat tarihçilerinin ve estetik kuramcılarının katıldığı jeneratif sanat çalıştaylarının düzenlenmesi, bu konunun anlam ve önemine katkıda bulunma ve dikkat çekme için arzu edilen bir adım olacaktır.

Kaynakça | References

- Al, B. (2019). Generatif sanat kavramı ve görsel sanatlarda sayısal yaratıcılık [The concept of generative art and digital creativity in visual arts]. *Tasarım Enformatiği*, 1(2), 78–91. Retrieved March 23, 2026, from <https://izlik.org/JA72XB86EU>
- Atalay, H. (1999). Türk Dil Kurumu İngilizce-Türkçe sözlük [Turkish Language Association English-Turkish dictionary] (p. 1454). Türk Dil Kurumu.
- Atay, S. (2021). Cyber-culture, cyber-art and mnemonic energy. In S. Atay, G. Kurubacak-Meriç, & U. Sisman (Eds.), *Present and future paradigms of cyberculture in the 21st century* (pp. 1–17). IGI Global.
- Bense, M. (1971). The projects of generative aesthetics. In J. Reichardt (Ed.), *Cybernetics, art and ideas* (pp. 4–7). Studio Vista. Retrieved December 14, 2025, from www.computerkunst.org
- Cabr , M. T. (1999). *Terminology: Theory, methods and applications* (J. A. DeCesaris, Trans.). John Benjamins Publishing Company.
- Çakıcıoğlu İlhan, F. (2022). Üretken sanatta müzikal sistemlerin kullanımı [Use of musical systems in generative art]. *Art Vision*, 28(48), 78–84. <https://doi.org/10.54614/ArtVision.2022.1023167>
- Devellioğlu, F. (1978). Hasıl; husûl. In *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat* [Ottoman Turkish-Turkish encyclopedic dictionary] (3. Baskı, pp. 398–399, 459). Doğuş.
- Eflâton (Platon). (1944). *Kratylos* (S. Y. Baydur, Çev.). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Etymonline. (n.d.). Generate; generative. Retrieved May 14, 2026, from <https://www.etymonline.com/word/generate>
- Galanter, P. (2003, January). What is generative art? Complexity theory as a context for art theory. In *GA2003 – 6th Generative Art Conference*. Retrieved November 5, 2025, from https://www.philipgalanter.com/downloads/ga2003_paper.pdf
- Galanter, P. (2016). Generative art theory. In C. Paul (Ed.), *A companion to digital art* (pp. 146–180). John Wiley & Sons.
- Girişen, N. (2020). Definition and a set of definition analysis criteria in terminology. *International Journal of Interdisciplinary Language Studies (IJLS)*, 2020(1), 53–73. <https://orcid.org/0000-0003-1514-3824>
- Klütsch, C. (2006, May 18). The concepts of information and aesthetic in early computer art (1964–71) [Konferans sunumu]. International University Bremen. Retrieved May 16, 2026, from <http://www.computerkunst.org>
- Kozak, S. (2025). Posthumanist design and feminist discourse. *European Journal of Literature, Language and Linguistics Studies*, 9(1). <http://dx.doi.org/10.46827/ejll.v9i1.614>
- Nake, F. (2018). The pioneer of generative art: Georg Nees. *Leonardo*, 51(3), 277–279. https://doi.org/10.1162/LEON_a_01325
- Olguner, F. (1994). Eflâton (M.Ö. 427–347): İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan filozofu [Plato (427–347 BCE): An Ancient Greek philosopher who had significant influence on Islamic philosophy]. In *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Vol. 10, pp. 469–476). Retrieved June 5, 2026, from <https://islamansiklopedisi.org.tr/eflatun>
- Sager, J. C. (1990). *A practical course in terminology processing: With a bibliography by Blaise Nkwenti-Azeh*. John Benjamins Publishing Company.
- Taşkın, E. T., & Selçuk, N. M. (2024). Jeneratif sanat ve otonom sistemler [Generative art and

autonomous systems]. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 14(30), 44–57.
<http://doi.org/10.16950/ijad.1571505>

Tuğlacı, P. (1983). Jeneratif. In *Okyanus ansiklopedik sözlük* (Vol. 3, 7. Baskı, p. 875). Cem.

Tuğlacı, P. (1983a). Jenerasyon, jeneratif, jeofizik, jeokimya, jeoloji. In *Okyanus ansiklopedik sözlük* (Vol. 4, 7. Baskı, p. 1292). Cem.

Türkçe Sözlük. (1983). Jandarma, jelatin, jeneratör, jenerik, jeopolitik. In *Türkçe Sözlük* (Vol. 1, A–K, 7. Baskı, p. 610). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Webster's encyclopedic unabridged dictionary of the English language. (1996). Generative; to generate. In *Webster's encyclopedic unabridged dictionary of the English language* (Special Value Edition, p. 590). Gramercy Books.

Funding and acknowledgements | Finansman ve teşekkür

No funding was received.

Herhangi bir finansman desteği alınmamıştır.

Disclosure statement | Çıkar çatışması beyanı

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

Yazar(lar) tarafından bildirilen herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Data availability | Veri erişilebilirliği

Data sharing is not applicable to this article as no new data were created or analyzed in this study.

Bu çalışma kapsamında yeni veri üretilmediği veya analiz edilmediği için veri paylaşımı geçerli değildir.

AI usage statement | Yapay zeka kullanım beyanı

This study utilised the Anthropic Claude (claude.ai) artificial intelligence language model. The tool was used for the following purposes: adapting in-text citations and reference list entries to APA 7 format; searching for and organising sources; text editing in terms of grammar, word choice and linguistic consistency; and the draft planning stage for the Turkish abstract, English abstract and extended English abstract. All arguments, analytical content and the final text were produced by the author; the AI outputs were reviewed and revised by the author.

Bu çalışmada Anthropic Claude (claude.ai) yapay zeka dil modeli aracından yararlanılmıştır. Araç şu amaçlarla kullanılmıştır: metin içi atıfların ve kaynakça girişlerinin APA 7 formatına uyarlanması; kaynakların taranması ve organize edilmesi; dilbilgisi, sözcük seçimi ve dil tutarlılığı düzleminde metin düzenlemesi; Türkçe özet, İngilizce özet ve genişletilmiş İngilizce özetin taslak planlama aşaması. Tüm argümanlar, analitik içerik ve nihai metin yazar tarafından üretilmiş, yapay zeka çıktıları yazar tarafından denetlenmiş ve revize edilmiştir.

Orcid

C. Ege Canpolat <https://orcid.org/0009-0001-7868-2908>